

Микола ЛИТВИН

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР ЗУНР ТА ЇЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТИРИ

Зовнішня політика Західно-Української Народної Республіки, зокрема її урядів і галицького політикуму в 1918–1923 рр., вже були об’єктом наукового розгляду галицьких дипломатів М. Лозинського і Л. Цегельського, сучасних українських дослідників О. Карпенка, М. Кугутяка, О. Павлюка, О. Рубльова, Ю. Сливки, І. Соляра, О. Кучика та автора даної статті. У сусідній Польщі вказану проблему тривалий час досліджує М. Клімецький. Тому насамперед звернемо увагу на деякі малопомітні, але не менш важливі сюжети цього питання.

18–19 жовтня 1918 р. щойно створена у Львові в малій залі Народного Дому Українська Національна Рада (президент Є. Петрушевич) декларувала відродження на західних етнічних землях Української держави. 1 листопада ця держава була проголошена у ході збройного, але безкровного повстання, а 13 листопада уконституйована як Західно-Українська Народна Республіка. До речі, 1 листопада владу українцям офіційно передав австрійський намісник Галичини Кароль фон Гуйн, який вже 9 листопада німецьким потягом виїхав до Відня¹.

Однак міжнародне становище ЗУНР тривалий час залишалося невизначеним. Як відомо, на початку листопада молода республіка за площею 70 тис. км² майже не відрізнялася від інших середніх держав континенту – Австрії, Угорщини чи Греції, а щодо населення – 6,2 млн осіб – залишила позаду Швецію, Норвегію, Фінляндію, Голландію, Данію. Щоправда, такою вона була недовго, оскільки впродовж місяця майже половину її території окупували Польща й Румунія, наприкінці року – Угорщина, а в квітні–травні 1919 р. Чехословаччина. До того ж ЗУНР опинилася в міжнародній ізоляції.

Уже від 1 листопада 1918 р. Українська Національна Рада розсилала телеграфні ноти про утворення Української держави, однак засоби зв’язку західних держав відмовлялися вступати в будь-які контакти з урядом “неіснуючої” держави. У цій нелегкій ситуації допоміг шведський уряд і його посольства, які й передали державам світу ноту президента Є. Петрушевича. Жартома подекували, що північний союзник, очевидно, не забув про послуги гетьмана Івана Мазепи королю Карлу XII. Без особливих клопотів цю інформацію 1 листопада о 9 ранку передали зі Львова до Києва, де урядовцем австро-угорського посольства працював українець Г. Микитей. Пам’ятна телеграма повідомляла: “Команда головного двірця Львів голосить: Доношу, що сьогодні о годині пів до п’ятої ранком наші українські війська, вийшовши з касарень, зайняли Львів і Перемишль. Вся влада перейшла в українські руки. Галицька освободжена Україна зі своєю столицею Львовом пресиляє привіт Великій Українській Державі і престольному городові Київові”.

Безпосередньо телеграму прийняв працівник австрійської військової канцелярії, згодом відомий історик М. Яворський².

Лише 26 листопада надіслано дипломатичну ноту президентові США В. Вільсону: “Утворивши державу 19 жовтня 1918 р. у Львові, ми визначили границю цієї держави тільки провізорично, вичікуючи Вашого рішення, Пане Президенте, стараючися оминати захоплення навіть найменшого клаптика землі, який не був заселений Українцями переважаючій більшості і дотримуючись справедливих принципів Ваших, Пане Президенте, у цих границях, Українська Національна Рада представляє цю державу і старається не допустити ніякого нелюдського вчинку, а при тім не допускається насильного переступлення влади, яку вона має в руках...”. Наприкінці Є. Петрушевич просив американського президента допомогти у припиненні кровопролиття в краї і виступити у ролі арбітра українсько-польського конфлікту. Подібне прохання до Білого Дому містила й декларація Українського союму США, який відбувся 14–16 січня 1919 р. у Вашингтоні³.

Надалі дипломатична активність галичан різко зростала – як з Києвом, Прагою, Будапештом, Віднем, Берліном, так і з далекими західними партнерами дипломатично-консульських взаємин. Одним із перших відкрито представництво у Києві (діяло до 22 січня 1919 р), згодом – у Празі (з 18 грудня 1918 р. його очолював С. Смаль-Стоцький), Відні (М. Василько, пізніше В. Сінгалевич, О. Колесса) й Будапешті. Основну частину з 15 дипломатичних осередків ЗУНР створено урядом уже в екзилі. Провідниками цієї нелегкої роботи стали міністри закордонних справ – 35-річний редактор “Діла” В. Панейко і його наступник, 44-річний журналіст і політик Л. Цегельський.

Отже, чи не найголовнішим завданням галицької дипломатії залишалася проблема українсько-польської війни, яка тривала дев’ять місяців – з 1 листопада 1918 р. до 16 липня 1919 р. Українці прагнули держави від Збруча до Сяну, а поляки намагалися включити до відродженої Другої Речі Посполитої східногалицькі терени до Збруча. Англія, Франція, США неодноразово надсилали в зону конфлікту свої військово-дипломатичні місії, які схилили галичан до нових компромісів, однак із вигодою для поляків. Зокрема, антантівська місія французького генерала Ю. Бартелемі на переговорах у Ходорові в лютому 1919 р. пропонувала демаркаційну лінію по Західному Бугу, яка віддавала полякам Львів і весь Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн⁴. До речі, лідер польської ендеції Р. Дмовський взагалі заперечував можливість існування західноукраїнської держави, а лідер-соціаліст відновленої Польщі Ю. Пілсудський, який добре знав галицькі реалії та українську політику, прагнув бачити у своїй державі Львів і нафтовий басейн⁵. Частину західних земель, зокрема Волинь, він пропонував голові Директорії УНР в обмін на союз із Варшавою. Зауважимо і те, що у цих переговорах у Ходорові брав участь Симон Петлюра, який не дуже заперечував полякам⁶. Є. Петрушевичу і С. Голубовичу це, зрозуміло, не сподобалося. Загалом же долю ЗУНР визначив Париж, Антанта, з мовчазної згоди якої 80-тисячна армія Галлера у травні 1919 р. відтіснила Галицьку армію до Дністра⁷.

Уряд ЗУНР прагнув також порозумітися і зі своїм недавнім кривдником – Угорщиною, яка захопила практично все Закарпаття й оголосила “національну автономію русинів”, створення автономії Руської Крайни. Натомість Будапешт праг-

нув тісних зносин із Варшавою, а через неї з верховодами Паризької конференції. Втім, Угорщину (спершу демократичну, а в березні–квітні 1919 р. – комуністичну) надзвичайно цікавили нафта й ліс Прикарпаття. Бела Кун намагався, щоправда безрезультатно, зблизити радянські республіки Росію та Україну з ЗУНР і навіть оголосив територіально-крайову автономію Закарпаття. І лише 1920 р. екзильний уряд ЗУНР відкликав свого посла Я. Біберовича з Будапешта. На цей час (з квітня 1919 р.) тамтешні посольства УНР і ЗУНР діяли вже окремо⁸.

Напруженими були стосунки й з Румунією, яка 6–11 листопада 1918 р. захопила Північну Буковину, у січні–березні 1919 р. – верхів'я Тиси на Закарпатті, а в травні – галицьке Покуття, включно з містами Коломия, Косів, Снятин⁹. Буковинську проблему уряд ЗУНР теж прагнув вирішити на Паризькій конференції, де, як відомо, країни Антанти, а також Італія й Японія підтримали офіційний Бухарест¹⁰. Однак Сен-Жерменський (10 вересня 1919 р.) і Севрський (10 серпня 1920 р.) мирні договори підтвердили входження Буковини до Румунії. Втім, значно лояльнішою до проводу УНР виявилася Румунія, дозволивши йому інтернувати на своїй території частину наддніпрянського війська.

Неоднозначними були взаємовідносини і з Прагою. Незважаючи на те, що чехословацькі війська за згодою Антанти 12 січня 1919 р. зайняли західні райони Закарпаття – включаючи долину Ужа й Ужгород, провід ЗУНР вирішив не проводити далі воєнних дій у цьому регіоні й сісти за стіл переговорів з амбітним президентом Т. Масариком. Власне від Чехословацької республіки в обмін на нафту галичани прагнули дістати зброю і вугілля. На відміну від деяких дослідників, політику Чехословаччини щодо ЗУНР вважаємо не стільки дружньою, скільки прагматичною. Чехам було вигідно, щоб основні польські сили відтягнули з прикордонної Тешинської Силезії до Галичини, а галичани в чесько-польському протистоянні за цю спірну територію підтримували Прагу. До того, у в ході весняного наступу 1919 р. армії Галлера в Галичині провідники ЗУНР почали навіть розглядати плани щодо можливого союзу з Чехословаччиною на конфедеративних умовах. Про це велися переговори у Парижі з міністром закордонних справ Е. Бенешем. Однак чехи проігнорували пропозиції галичан. І все ж чехам влітку 1919 р. було подаровано на гірській станції Лавочне значну частину залізничного складу ЗУНР, на чеських теренах розташовано півсотні таборів і робітничих бригад 15-тисячної інтернованої Галицької армії. У Німецькому Яблонному, Ліберцях, Йозефові донині збереглися поховання галицьких стрільців. На початку 20-х рр. українська еміграція в Чехословаччині нараховувала понад 20 тис. осіб. Одним із центрів їхнього національно-культурного життя став Український клуб у Празі (заснований 19 серпня 1919 р.) на чолі з послом ЗУНР професором філології С. Смаль-Стоцьким. Його заступником обрали аташе місії УНР В. Короліва (Старого), а секретарем клубу – секретаря місії ЗУНР А. Вітошинського¹¹.

До речі, проведенню зовнішньої і внутрішньої політики ЗУНР не перешкоджала єврейська громада, яка становила близько 13% населення краю. Єврейський комітет громадської безпеки у Львові, Єврейська Національна Рада у Станиславові, єврейська Національна Рада Буковини оголосили нейтралітет до новопосталої держави і розв'язаної українсько-польської війни. Можливо, й за це поляки провели у Львові 22–23 листопада 1918 р. погром, у ході якого було вбито 72 євреїв, спалено

десятки будинків, пограбовано сотні крамниць, сплюндровано три міські синагоги¹². Тому вже навесні 1919 р., порушуючи норми нейтралітету, у Тернополі сформовано Жидівський пробоевий курінь, який ввійшов до складу Першого корпусу Галицької армії. По закінченню війни лідер крайової політики євреїв – Партія сіоністів осудила польську окупацію краю й виступила за нейтральний статус Східної Галичини під контролем Ліги Націй. Ця позиція знайшла підтримку 1920 р. у міжнародного експерта Л. Нам'єра, радника Міністерства закордонних справ Великої Британії, єврея, що виріс у с. Кошилівці під Заліщиками. Власне він радив передати край під контроль верховного комісара Ліги Націй. У 1922 р. єврейські політики Східної Галичини ввійшли до складу Західноукраїнського товариства Ліги Націй, де головою єврейської секції товариства обрали прихильника незалежності ЗУНР сіоніста І. Вальдмана. Щоправда, ортодоксальні групи євреїв, Жидівська Національна Рада Східної Галичини, Сіоністський виконавчий комітет не підтримали бойкот українцями виборів до польського сейму і сенату 1922 р. Власне участь євреїв у цих виборах перший прем'єр ЗУНР К. Левицький розцінив як відхід від нейтралітету в українсько-польському протистоянні. Щоправда, єврейська громадськість досить прохолодно сприйняла постанову послів Антанти від 14 березня 1923 р., згідно з якою Східну Галичину передавали Польщі¹³.

Як бачимо, загальна політична ситуація, яка склалася в повоєнній Європі, ухвали Паризької конференції сприяли втіленню Бельведером заходів щодо вирішення галицької проблеми на свою користь. Тому екзильний уряд намагався корегувати й зовнішньополітичні орієнтири політикуму, який залишився у поневоленому краї. Загалом західноукраїнські політичні сили, що перебували під впливом екзильного уряду Є. Петрушевича, ігнорували заходи польської влади, насамперед вибори до сейму і сенату 1922 р. (взяло участь лише 38% галичан). Власне з метою розгортання антипольської боротьби екзильні політики заініціювали створення у червні 1921 р. у Львові Міжпартійної ради, до якої увійшли головні галицькі українські партії – народно-трудова, радикальна, соціал-демократична і християнсько-суспільна. На жаль, їхні зовнішньополітичні орієнтири на початку 1923 р. розійшлися: соціал-демократи перейшли на прокомуністичні позиції, фаворизування УСРР; радикали закликали до створення спільного (з наддніпрянцями) фронту соціалістичних партій, що стояли на платформі національної державності; трудовики (недавні націонал-демократи) несподівано прийняли платформу автономії українських земель у складі Польщі, що спричинило кризу в партії, яку вдалося подолати лише 1925 р. з утворенням УНДО. Сам же Є. Петрушевич і Закордонна група Української народно-трудової партії почали переорієнтовуватися на радянську Україну, куди запросили недавніх опонентів – діячів УНР і ЗУНР, військовиків з таборів інтернованих у Польщі та Чехословаччині¹⁴. Отже, у травні 1923 р. уряд ЗУНР фактично і юридично перестав існувати, а Є. Петрушевич зі своїм оточенням невдовзі переїхали з Відня до Берліна, де їх взяв під фінансову опіку П. Скоропадський.

Галицький провід намагався також заручитися підтримкою Ватикану, де від 1922 р. діяв дипломатичний представник В. Бандрівський. З цією метою Є. Петрушевич написав кілька листів до Пія XI¹⁵.

Чималу увагу галицький провід приділяв активізації потуг північноамериканської еміграції. Зокрема, важливим напрямком діяльності діаспори в означений період

стала широка пропаганда української проблеми у США і Канаді, висвітлення подій українсько-польської війни в засобах масової інформації. Цю діяльність координували Українське інформаційне бюро (створене у США на початку 1919 р.) і місія ЗУНР до США і Канади (розпочала діяльність у квітні 1920 р.). Посилаючись на позицію та заяви президента В. Вільсона про самовизначення поневолених Австро-Угорською імперією народів, українські громадські діячі пропагували ідею західноукраїнської державності, яка нібито реалізувалася в контексті його політичної програми. Вони наголошували, що керівництво ЗУНР в особі президента Національної Ради Є. Петрушевича і прем'єра К. Левицького сподівається знайти підтримку демократичних країн Заходу, передусім США. Діяльність українців давала певні результати: окремі політики, серед них і майбутній президент Ф. Рузвельт, заявляли, що Україна має бути незалежною державою – поряд з Литвою, Латвією, Естонією, Фінляндією, які після розпаду Російської імперії здобували державний суверенітет¹⁶.

Потужні дипломатичні акції з метою домогтися визнання ЗУНР, а згодом соборної УНР урядом США здійснив Український Народний Комітет (УНК). Його делегації на чолі з о. П. Понятишиним активно працювали у Вашингтоні й за підтримки групи членів конгресу в грудні 1918 р. провели переговори з державним секретарем Р. Лансінгом щодо визнання незалежності України. Однак той вважав, що після падіння більшовицької влади УНР повинна входити у федерацію з демократичною Росією. Тоді ж не отримала підтримки конгресу підготовлена українцями і конгресменом Дж. Гемілом резолюція про визнання суверенітету України. УНК продовжував діяти: коли В. Вільсон від'їжджав у Париж на мирну конференцію, йому вручили меморандум щодо української проблеми. Ще однією політко-дипломатичною акцією стала поїздка делегації української еміграції в Париж на мирну конференцію з метою відстоювати інтереси Батьківщини спільно з делегаціями УНР і ЗУНР. Українців США представляли член УНК К. Білик і конгресмен Дж. Геміл¹⁷.

Кампанія на захист ЗУНР розгорнула діаспора в Канаді, де під керівництвом Українського Горожанського Комітету проходили численні мітинги протесту в зв'язку з агресією Польщі, розгорнувся рух за виїзд українців, здатних носити зброю, в Галичину. Проте уряд Канади заборонив емігрантам виїжджати в Європу. Наприкінці 1918 р. розпочалася підготовка до виїзду на конференцію в Париж представників канадських українців. Були зібрані необхідні кошти, і делегація в складі з О. Мегаса та І. Петрушевича прибула до Франції, де зав'язала контакт з головою делегації УНР Г. Сидоренком, організувала йому зустріч із прем'єр-міністром Канади Р. Боденом.

Важливо й те, що на Паризькій мирній конференції 1919 р., де головну роль відігравали керівники Франції, Великобританії, США та Італії, українці створили блок об'єднаних делегацій: УНР (Г. Сидоренко, В. Панейко, О. Шульгин, Д. Ісаєвич та ін.), ЗУНР (М. Лозинський, Д. Вітовський, О. Кульчицький), США (К. Білик, Дж. Геміл) і Канади (О. Мегас, І. Петрушевич). Головним завданням вони вважали спільними зусиллями донести до глав країн Антанти об'єктивну інформацію про становище в Україні та домогтися визнання ними її незалежності. Представники діаспори були в Парижі не лише перекладачами, а й брали участь у дискусіях, влаштовували неофіційні зустрічі делегацій УНР і ЗУНР з впливовими діячами США й Канади,

протистояли тиску французької та польської делегацій на учасників конференції. Завдяки їхнім контактам з експертами, які готували доповідні записки В. Вільсону і Д. Ллойд Джорджу, лідери США та Великобританії інколи виявляли прихильність до української справи. На їх адресу надійшло сотні листів і телеграм із США та Канади від українців, які вимагали визнати незалежність ЗУНР (Галицької республіки). В. Вільсон часто дискутував з прем'єр-міністром Франції Ж. Клемансо, що одно-значно підтримував Польщу. Після закінчення світової війни Франція відіграла провідну роль у європейській політиці. Саме під тиском Ж. Клемансо конференція дозволила Польщі влітку 1919 р. тимчасово окупувати територію ЗУНР. Однак сенат США не ратифікував Версальський мирний договір і відкликав з Парижа американську делегацію. Як відомо, американська делегація на конференції ігнорувала національні рухи, зокрема й український у цій частині Центрально-Східної Європи, й все ще підтримувала “єдину і неподільну” Росію¹⁸.

Незважаючи на дипломатичну поразку української справи в Парижі, для українців діаспори спільна праця з урядовими делегаціями УНР і ЗУНР сприяла консолідації визвольних потуг. УНК, Федерація українців США надавали практичну і фінансову допомогу місії УНР у Вашингтоні на чолі з Ю. Бачинським. Член делегації канадських українців у Парижі О. Мегас відвідав Україну, де зустрівся з президентом Української Національної Ради ЗУНР Є. Петрушевичем і Головою Директорії УНР С. Петлюрою, обговорив з ними можливі форми допомоги Батьківщині. Широкої пропаганді українського питання у США і Канаді сприяли протестаційні кампанії на захист Галицької республіки за участю тисяч емігрантів. Їхні резолюції скеровувалися в урядові структури цих країн, а також до Паризької мирної конференції та новоствореної Ліги Націй. Для координації заходів створили Маніфестаційний комітет. Водночас висловлювалися вимоги до уряду США дозволити 10 тис. українських добровольців виїхати для участі у збройному захисті ЗУНР. Багатолюдні мітинги і маніфестації українців проходили також у Канаді, де збирали кошти на Визвольний фонд України. Заяви протесту надсилалися на адресу В. Вільсона, Д. Ллойд Джорджа, Ж. Клемансо, Р. Бодена¹⁹.

У своїх листах до заокеанських українців Є. Петрушевич, М. Грушевський, С. Петлюра щиро дякували за активну підтримку визвольних змагань і закликали продовжувати надавати допомогу. З цією метою у США засновано спеціальний Фонд помочі й оборони Галицької України, який мав акумулювати не менше 100 тис. доларів. Таку ж суму зобов'язалися зібрати для рідного краю українці Канади. Кампанії збирання коштів на підтримку визвольних змагань і для українського населення окупованих земель допомагали галичанам пережити тяжкі часи воєнного лихоліття, водночас консолідували заокеанську діаспору. Певні кошти, зокрема 12 жовтня 1921 р. 2,2 тис., 22 грудня 1921 р. – 10 тис. американських доларів екзильний уряд отримав від фінансово-торгівельної місії Галицької республіки у Вашингтоні²⁰.

У цей період зовнішньополітичний курс уряду ЗУНР в екзилі був спрямований на відтворення незалежної Галицької республіки (площею 55335 км²), так званої “Швейцарії Сходу”, без зв'язку з УНР, провід якої в квітні 1920 р. уклав військово-політичний союз із Польщею. Нова орієнтація розповсюджувалась і на центри заокеанської еміграції.

Певним чином на діяльність українців Північної Америки впливали нові обставини у процесі еміграції. В роки світової та українсько-польської воєн він

суттєво загальмувався, послабились зв'язки діаспори з Батьківщиною. Еміграція, головний потік якої знову був спрямований до США, відновилася в 1920 р. Однак прийнятий новий імміграційний закон містив великий перелік обмежень: за віком, здоров'ям, освітою, знанням мови та ін. Від 1921 р. діяла квота – 20 тис. осіб із Польщі, з яких Східній Галичині виділено лише 5,8 тисяч. Утім, квота для цього краю йшла окремо, оскільки США все ж не вважали його складовою нової польської держави. Ускладнились умови еміграції в Канаду: згідно з законом від 1919 р., піддані держав, які вели війну з цією країною, впродовж 10 років не могли здобути канадського громадянства. Лише після скасування в 1921 р. цього закону еміграційний рух з Галичини до Канади набрав широких масштабів.

Масова післявоєнна еміграція набувала все більше військово-політичного характеру. За океан виїжджали колишні вояки легіону УСС, а також під загрозою польських репресій – стрільці та старшини Галицької армії, діячі ЗУНР. Центрами організації заходів на захист уряду ЗУНР в екзилі та населення окупованих західноукраїнських земель стали УНС, Український Народний Комітет і новостворене в жовтні 1922 р. у Філадельфії Об'єднання Українських Організацій, до якого ввійшли практично всі національні організації та товариства США²¹. Засновано нові українські газети. Активно продовжувало працювати Укрінформбюро, яке налагодило випуск книг про підневільне становище українців у Галичині. УНС організував пересилання заяв до штаб-квартири Ліги Націй, в яких вимагалось відновити незалежність ЗУНР.

Еміграція надавала допомогу політико-дипломатичним місіям ЗУНР у США та Канаді на чолі з Л. Цегельським, І. Боберським, Л. Мишугою, О. Назаруком, які ініціювали протестаційні акції та звернення діаспори до президента В. Гардінга, конгресу США та Найвищої Ради Ліги Націй. Великого політичного резонансу набув візит до Канади і США влітку–восени 1921 р. митрополита А. Шептицького. Завдяки сприянню діаспори відбулася його зустріч із президентом США, державним секретарем В. Гюзом, а також з міністром торгівлі Г. Гувером, який займався організацією допомоги країнам Європи і деякий час перебував у Львові. Митрополит виявив себе відданим борцем за українську справу, заявивши державним діячам Канади і США про помилковість рішення Паризької мирної конференції щодо надання мандата Польщі на окупацію Східної Галичини.

Напередодні розгляду в лютому 1921 р. Найвищою Радою Ліги Націй галицької проблеми представники американських українців зустрілися з президентом В. Гардінгом і передали йому меморандум щодо ЗУНР. Спільно з канадською діаспорою організовано вручення протестаційних заяв урядовцям, надіслано сотні телеграм і листів до Ліги Націй, яка таки прийняла резолюцію про те, що Польща є лише тимчасовим окупантом Галичини.

Політичною активністю українців-емігрантів супроводжувалася міжнародна конференція в Генуї 1922 р. На адресу її президії надійшло з-за океану більше 200 петицій і телеграм, які містили протести з приводу польського окупаційного режиму в Галичині й вимагали відновити незалежність ЗУНР²². Ця акція була відчутною підтримкою галицької делегації в Генуї у складі Є. Петрушевича і К. Левицького. Водночас упродовж року не вщухали віча та маніфестації українців у містах США і Канади. Успішно пройшла акція збирання коштів на Позичку

національної оборони на суму 140 тис. дол., які були надіслані урядові ЗУНР в екзилі. Крім цього, Український Червоний Хрест зібрав пожертви для інтернованих вояків Галицької армії в Чехословаччині, полоненим галичанам у польських концтаборах (майже 20 тис. дол.), на утримання студентів-українців у вузах Чехословаччини. 25,5 тис. дол. зібрано для Українського Горожанського Комітету у Львові, які спрямовано на потреби дискримінованих українців.

Під тиском міжнародної громадськості за визнання незалежної Української держави виступив 20 березня 1922 р. навіть Екзекутивний комітет Французького Товариства Ліги Націй. Дещо раніше (15 грудня 1921 р.) за “вирішення державного становища Східної Галичини як незалежної держави вільних народів” проголосувало Англійське Товариство Ліги Націй²³.

Після рішення Ради Амбасадорів у Парижі про передання Східної Галичини Польщі і саморозпуску уряду Є. Петрушевича ідеї визволення Батьківщини продовжували жити в середовищі заокеанської діаспори. Однією з останніх акцій цього періоду став заклик до утворення 100-тисячного “Січового товариства”. Його підтримали інтерновані вояки чеського табору Йозефів, заініціювавши створення з галицьких стрільців 1922 р. на території Литви Легіон смерті, який мав би продовжити боротьбу проти окупантів Галичини²⁴.

Однак політиці екзильного уряду ЗУНР протистояли заходи радянських і партійних органів і спецслужб УСРР–СРСР з метою розкладу української еміграції. Спеціальні відділи Комінтерну, маючи серйозне фінансове забезпечення, організували створення Компартії Америки та її Української секції. В Канаді опорою комуністів стало товариство “Український робітничий дім”. За участю Москви та Харкова налагоджено видання комуністичної преси. Активну розкладову роботу серед української діаспори проводив так званий Закордот ЦК КП(б У. 23 червня 1922 р. Політбюро ЦК КП(б У) схвалило спеціальну постанову про створення “груп української еміграції, які будуть на платформі Радянської влади”. Іноземні відділення ДПУ УСРР намагалися не допустити в 1922–1923 рр. об’єднання зусиль Є. Петрушевича і Є. Коновальця в боротьбі за відродження “самостійної Великої України”²⁵.

У підсумку, слід погодитися з окремими дослідниками, що Національна Рада й уряди ЗУНР–ЗОУНР не сформували чіткої концепції своєї зовнішньої політики. У жовтні–листопаді 1918 р. галицькі провідники прагнули міжнародного визнання незалежності ЗУНР, у грудні 1918 – вересні 1919 рр. було бажання виступати на міжнародній арені єдиною соборною УНР. Паралельно, наприкінці травня – у червні 1919 р., галичани почали обговорювати плани можливого союзу з Чехословацькою республікою на конфедеративних чи федеративних умовах. У жовтні–грудні 1919 р., коли соборні (конфедеративні) зв’язки з проводом УНР різко послабилися, провідники ЗУНР шукали порозуміння небільшовицької Росії, а охоплена тифом Галицька армія навіть перейшла в стан Добрармії А. Денікіна. На початку 1920 р., як і попередні місяці, робилися спроби порозумітися з керівниками УСРР, із залишків галицьких бригад навіть створили Червону Українську Галицьку армію.

А вже з другої половини 1920 р., після укладення союзу Петлюри з Пілсудським, взято курс на відновлення незалежної Галицької республіки. Її статус регламентував документ конституційного характеру “Устрій державний Західно-Української Народної Республіки (Галицької республіки)” від 12 квітня 1921 р.²⁶ Ідеї відродження

Галицької республіки пропагувалися неофіційними галицькими представниками на конференціях у Спа (липень 1920 р.), Ризи (вересень 1920 – березень 1921 рр.), Генуї (квітень 1922 р.). До речі, власне у Генуї відбулася неофіційна зустріч Є. Петрушевича з головою Раднаркому УСРР Х. Раковським, у ході якої сторони відмовилися від взаємних докорів і образ²⁷. Можливо, ця зустріч і прилучила його на деякий час до ідей радянофільства Є. Петрушевича. У цей час активно працювали радянські дипломати у Відні, Празі, Варшаві та Берліні, зокрема М. Калюжний, Ю. Коцюбинський, М. Левицький, В. Ауспен та інші. Насамперед вони прагнули відсікти еміграційний уряд ЗУНР від Української військової організації, яка прагнула стати лідером праворадикального табору національно-визвольного руху в Західній Україні.

Що ж до Антанти, то вона цілком логічно в антибільшовицькій боротьбі зробила ставку на сильнішого – національно сконсолідовану Польщу, війська якої за підтримки залишків Армії УНР влітку 1920 р. зупинили під Львовом і Замостям наступ Першої кінної армії С. Будьонного в Європу²⁸. Надмірні сподівання проводу ЗУНР на Антанту і загалом міжнародні чинники, згодом УСРР у розв'язанні галицького питання виявилися примарними, а відтак не сприяли консолідації політичних сил краю, як, зрештою, всієї України.

- ¹ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Док і мат. Т. 1 / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 244–284.
- ² *Микитей Г.* 1 Падолиста 1918 р. у Києві // Український прапор. – 1920. – 1 лист.
- ³ *Стахів М.* Західна Україна: Нариси історії державного будівництва та збройної дипломатичної оборони в 1918–1923. Т. 3. – Скrentон, 1960. – С. 168–171.
- ⁴ *Лозинський Н.* Галичина в рр. 1918–1920. – Відень, 1922. – С. 72–74.
- ⁵ *Красівський О.* Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. – Київ, 2008. – С. 115, 145–151.
- ⁶ *Омелянович-Павленко М.* Українсько-польська війна 1918–1919. – Прага, 1928. – С. 48.
- ⁷ *Kłimecki M.* Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919 r. Aspekty polityczne i wojskowe. – Warszawa, 1997. – S. 201–240.
- ⁸ *Павлюк О.* ЗУНР і політика Угорщини // Україна в минулому. Вип. VII. – Київ; Львів, 1995. – С. 33–44.
- ⁹ Буковина: історичний нарис / Відп. ред. В. Ботушанський. – Чернігів, 1998. – С. 217–225; *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Львів, 1999. – С. 367–371.
- ¹⁰ Румунія офіційно підтримала Антанту ще 1916 р., за що їй пообіцяли передати Північну Буковину як провінцію майбутньої “великої Румунії”.
- ¹¹ *Брицький П., Добжанський О., Юрійчук Є.* Буковинці у боротьбі за українську державність. – Чернівці, 2007. – С. 286–289.
- ¹² Історія Львова. Т. 3. – Львів, 2007. – С. 23–25.
- ¹³ *Гон М.* “Єврейська вулиця” Західноукраїнської Народної Республіки // Хроніка 2000. – Вип. 21–22. – С. 252–260; Його ж. Особливості міжетнічної взаємодії в контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. – Рівне, 2006. – С. 149–159; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Док. і мат. Т. 3. – Івано-Франківськ, 2005. – Кн. 1. – С. 554–555.
- ¹⁴ Як свідчить начальник контррозвідки і комендант Запілля Дієвої Армії УНР М. Чеботарів, у Львові діяло чимало “совітських агентів”, які проводили у середовищі “українських патріотів” розкладову роботу. Див.: Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва): Наук.-док. видання / Вступ. стаття В. Сідака. – Київ, 2003. – С. 10, 42–43.
- ¹⁵ Нариси з історії дипломатії України. – Київ, 2001. – С. 435–436.

- ¹⁶ Див.: *Гуцал П.* Морально-політична і дипломатична підтримка українців США та Канади Західно-Української Народної Республіки (1918–1919 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія: історія. Вип. 1. – Тернопіль, 2005. – С. 267–273.
- ¹⁷ Див.: *Павлюк О.* Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). – Київ, 1996. – С. 48–52.
- ¹⁸ Там само. – С. 57–68.
- ¹⁹ Див.: *Гуцал П.* Уряд Західно-Української Народної Республіки в екзилі та українська діаспора Північної Америки // *Мандрівець*. – 2005. – № 5. – С. 23–28.
- ²⁰ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Док. і мат. Т. 2. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 599–600.
- ²¹ Українська політична еміграція 1919–1945. Док. і мат. – Київ, 2008. – С. 139–140.
- ²² *Громадський вісник*. – 1922. – 25, 30 квітня; 6, 13, 17 травня.
- ²³ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. – Т. 2. – С. 638.
- ²⁴ Українська еміграція. 1919–1945. – С. 152.
- ²⁵ Українська політична еміграція 1919–1945. – С. 147–148.
- ²⁶ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. – Т. 2. – С. 550–564.
- ²⁷ *Книш З.* ЗУНРО. Західно-Українська Національно-Революційна Організація: Історично-політичний нарис. – Торонто, 1974; Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 6–7.
- ²⁸ *Литвин М.* Поразка Кінної армії під Львовом 1920 р. // *Історія Львова*. Т. 3. – С. 38–40.